

PERIODIEK

MAANDBLAD VAN HET VLAAMS GENEESHEREN VERBOND

15^e JAAR

AUGUSTUS-SEPTEMBER 1960

N° 7

SEKRETARIAAT : RUDOLFSTRAAT 47, ANTWERPEN * TEL. 38 11 79 * P.C.R. 1454 03

L. VERHAEGHE, PIONIER VAN DE ZEE- EN WATERKUUR TE OOSTENDE

Ook buiten de grote steden kan men op uitstekende wijze de geneeskunde beoefenen, en het voortbrengen van medische kennis is niet het uitsluitend voorrecht van de geneeskundige fakulteiten. Er zijn voorbeelden genoeg om het te bewijzen.

Omstandigheden van plaats en tijd begunstigen niet zelden energieke persoonlijkheden en knappe geesten om, vaak met beperkte middelen, iets groots te verwezenlijken, of ontdekkingen te doen die vruchtbaar zijn, of ideeën voorop te zetten die veroveringskracht bezitten.

Een man van dat gehalte was Louis Verhaeghe, geneesheer en chirurg te Oostende omstreeks het midden van vorige eeuw ⁽¹⁾. Reeds tijdens zijn studie gaf hij blijken van een schitterend verstand en een grote werkkraft. Hij werd te Ieper geboren op 9 september 1811, liep er humaniora en verwierf te Brugge, na schitterende eksamens, het chirurgijnsdiploma. Dit geschiedde onder het regime dat hier door het Hollands bewind in 1818 ingevoerd, voor het opleiden van artsen, chirurgen, gezondheidsofficieren, vroedmeesters en vroedvrouwen vigeerde, en pas in 1849, onder het Belgisch bewind, door een nieuw hoger onderwijsstatuut werd vervangen.

Het bestel van 1818 heeft goede diensten bewezen voor de bevordering van een gerationalizeerde geneeskundige praktijk; ontelbaar zijn de uitstekende artsen en chirurgen die het gevormd heeft, en voor de volksgezondheid is het, te zijner tijd, een zegen geweest. Zijn laatste overblijfselen leven hier nog voort in zekere juridische, professionele en pedagogische voorschriften die de uitoefening van de geneeskundige, farmaceutische en verpleegkundige praktijk regelen.

Nadat de jonge arts zich voorts te Parijs in de heelkunde had bekwaamd, vestigde hij zich te Oostende waar hij spoedig opgang maakte. In de eerste jaren van onze onafhankelijkheid ontbrak het allerwegen aan bevoegde artsen; wie zich de allernieuwste aanwinsten van een uit

¹ Biogr. Nationale, XXVI, 1936-38, kol. 621-623.

de politieke beroering verjongd te voorschijn tredende geneeskunde had eigen gemaakt, en die in de praktijk toepaste, was een gezien man en had de wind in de zeilen.

Doch Verhaeghe begreep dat voor hem nog meer weggelegd was, en hij voelde zich ook tot meer in staat. Het hoger onderwijsstatuut van 1849 maakte het mogelijk een academische graad te halen. Reeds in 1841 was hij te Leuven gepromoveerd op een proefschrift, waarin hij de fysiologische en therapeutische eigenschappen van het zeeklimaat en van het zeewater behandelde. Dat proefschrift zou het uitgangspunt worden van een uitgebreide studie over het zelfde onderwerp, die hij, in het bijzonder met het oog op de bad- en kuuraangelegenheden van Oostende, heeft uitgewerkt.

In 1849, kort na de afkondiging van de nieuwe wet, raapte Verhaeghe de handschoen op en, ofschoon hij in een drukke praktijk stond, trok hij naar de centrale eksamenkommissie en werd met grote onderscheiding tot doctor in de genees-, heel- en verloskunde bevorderd, zoals toen het nieuwe wettelijk diploma genoemd werd (en nog wordt).

Louis Verhaeghe was, in hoofdzaak, een chirurg; de meeste van zijn wetenschappelijke publikaties gaan over heelkundige onderwerpen: over de uranoplastie, over de perineoplastie, over plastische chirurgie en over beenresecties volgens B. Langenbeck. Deze laatste, de grootmeester van de Duitse chirurgie, bracht vaak te Oostende zijn vakantie door; hij bezocht Verhaeghe, gaf heelkundige demonstraties te zijnen gerieve en onderhield een drukke briefwisseling met zijn Oostendse kollega.

Op zijn beurt bezocht Verhaeghe hem te Berlijn, hij kende als weinigen ten onzent de geschriften van de ophefmakende Duitse chirurgische scholen, en hij publiceerde een monografie over de waarde van het medisch onderwijs in Pruisen. Naar het voorbeeld van Langenbeck verrichte hij proefondervindelijk chirurgisch werk, waarbij hij de regeneratie van gewrichtsdelen en beenweefsel bestudeerde, in het spoor van Virchow, Wagner, Dieffenbach, Flourens en Tiersch. De resultaten van zijn werk publiceerde hij o.m. in Duitse vaktijdschriften.

Louis Verhaeghe werd in 1853 lid van de Belgische akademie voor geneeskunde. Als men de lijst van de chirurgische akademieleden uit de tijd inkijkt, komt men tot de vaststelling dat de Oostendse arts onder de meest oorspronkelijke dient gerekend te worden en dat zijn betekenis voor de vaderlandse chirurgie niet mag onderschat worden. Hij was o.m. een baanbreker van de allernieuwste chirurgische technieken; zijn uitgebreide kennis van de vakliteratuur maakte hem tot de promotor van de voornaamste chirurgische ideeën. Tot aan zijn dood, in 1870, is hij zeker de mentor van de zich toenmaals hernieuwende chirurgie in het Vlaams landsgedeelte geweest.

Ook met de Engelse medische literatuur was Verhaeghe zeer vertrouwd; hij onderhield drukke kontakten met de insulaire artsen, die naar onze kust met vakantie kwamen. In 1852 en 1853 vertaalde hij een

opgang makend boek van Jenner (niet de koepokinokulator) : *De la non-indentité du typhus et de la fièvre typhoïde* (2).

Verhaeghe stond altijd vooraan wanneer nieuwe en vruchtbare ideeën te assimileren of te propageren waren. Hij was lid en ondervoorzitter van de Belgische geneeskundige akademie. Hij overleed in zijn stad, vrij plots, op 10 mei 1870, negenenvijftig jaar oud. Hij was een geëerd man in den lande en werd, zoals te dien tijde gebruikelijk, met het lidmaatschap van geziene wetenschappelijke verenigingen bedacht. In 1850 werd hem door de regering een eremedalje toegekend voor moedig gedrag tijdens de lange zware cholera-epidemie die te Oostende geheerst had (3).

We willen thans, in het bijzonder, de aandacht vestigen op een van Verhaeghe's merkwaardigste studies, waarmede hij de bad- en zeekeer van Oostende op een meer wetenschappelijke leest heeft geschoeid, dan de anderen het voor hem gedaan hadden. Om haar belang te begrijpen dient deze studie gesitueerd te worden in het raam van haar verhouding tot de tijd en tot de plaats : *Les Bains de mer d'Ostende, leurs effets physiologiques et thérapeutiques* (4). Het was de uitvoerig bewerkte Leuvense dissertatie van 1841.

Sinds het jaar 1800 waren steeds belangrijker geschriften over de zeebaden, waarmede de stranden van de Noordzee zo rijk bedeed zijn, tot stand gekomen. Oost-, Zuid- en West-Engeland, de Franse oevers van het Kanaal, van de Golf van Biskaje en van de Middellandse Zee, de Belgische, Nederlandse en Duitse kusten bezitten een afwisselende gamma van plaatsen waarvan de bijzondere eigenschappen steeds meer vakantiegangers, zieken en herstellenden tot een verblijf noodden. De therapeutische waarde van het zeewater en van het zeeklimaat werd meer en meer onderstreept, men trok liever naar de zee dan naar de binnenlands gelegen bronnen. De faam van Spa begon reeds te verbleken. Het water werd over heel Europa voor een medisch taboe gehouden, en naar Vincenz Priessnitz, de Silezische waterarts, werd met bewondering opgezien.

Elke badplaats had een promotor die haar specifieke voortreffelijkheid op medische gronden zocht te bewijzen : Helgoland, Travemünde, Putbus, Dieppe, Boulogne, Marseille, Scheveningen, Barmouth, Gravesend, Ramsgate kregen een medische reputatie. In 1826 had J. Dubar, een Oostendse arts, een kleine brochure over de baden van zijn stad in het licht gegeven ; ze kende zelfs een tweede druk in 1828 (5). Het was mooi geschreven, doch een beetje te veel op propaganda berekend, in elk geval een embryo van de literatuur die over Oostende in de toekomst zou verschijnen.

2 Brussel, J-B. Tircher, 2 delen, 248 en 176 blz.

3 Bull. Ac. Roy. Med. Belg. 1870, blz. 561-566.

4 Oostende 1843, J. Elleboudt, 193 blz. (16 cm x 10 cm).

5 Le Guide des Baigneurs, ou Traité sur l'usage médical et hygiénique des Bains de Mer, Oostende, P. Scheldewaerd, 97 blz.

Daarentegen is het boek van Verhaeghe als een zuiver wetenschappelijk werk te bestempelen, ten gerieve van medische belangstellenden geschreven. Het is met een flinke bibliografie en met het onontbeerlijk dokumentair apparaat toegerust ; alle aspecten van het klimaat, van het water, van de grond worden belicht. Het beantwoordt schitterend aan de eisen door Hippokrates in zijn beste geschrift, *Over de Plaatsen, de Wateren en de Luchten*, vastgelegd en die door hun Grieks-klassieke totaliteit, d.i. door het geheel dat meer is dan de som der delen, uitblinken.

Het begint met de studie van de fysische eigenschappen van het zeewater, waarbij alleen met de recente gegevens en statistieken over temperatuur, soortelijk gewicht, fosforescentie, elektrogalvanische lading, fauna en flora rekening wordt gehouden ; het oude is van geen tel meer. Daarna komt de scheikunde van het zeewater ter spraak : uitvoerig wordt de samenstelling van het Oostendse water, vlak bij het strand en verder op in zee, onder de aandacht gebracht. Verhaeghe werkte voor de analyse samen met een chemicus : qua exactheid van de gebruikte methode, enz., kan men niet beter verlangen. Het komt mij voor dat de cijfers van 1843 nuttige vergelijkingsnormen behelzen met die van de huidige tijd.

Vanzelfsprekend is de geneeskundige aanwending van het zeewater de hoofdbrok van het boek. Koude baden in zee, indompelingsbaden, stort- en regenbaden, warme baden met zeewater, omslagen en inwikkelingen met zeewater, het gebruik als drank of als klysma, worden met alle sekuurheid ten opzichte van hun werking op het menselijk organisme in detail bestudeerd.

Het is de ervaringrijke dokter die aan het woord komt ; hij staaft zijn uiteenzetting met een overvloed van argumenten en dokumenten uit de dagelijkse praktijk en uit het lijkenonderzoek. Van dit laatste wordt door Verhaeghe rijkelijk gebruik gemaakt. Te Oostende sterft geen zieke in verband met de zeekuur, zonder dat sektie wordt verricht.

Het valt op dat er weinig bescheidenheid omtrent de identiteit van de badende patiënten wordt in acht genomen (bv. blz. 45 tot 51, waar de zwakheidjes van een senator nogal luchthartig uitgesteld worden ; eveneens die van een juridisch hoogleraar uit Luik blz. 156).

Alles wordt in een medisch licht bekeken en met de passende kritiek getoetst. Er wordt gesproken over vaatverwijding en -vernauwing, wat toen een modern begrip was, van shock of „ébranlement nerveux” (blz. 67), van idiosynkrasie (blz. 82). De fysiologische werking van de zeebaden met hun onmiddellijk en hun verwijderd effect op normale en zieke personen, in verband met de temperatuur van het water en van de lucht, met mechanische inwerking op de tegumenten, in verband vooral met de konstitutionele aanleg, met de aard van de aandoening wordt zeer nauwkeurig en systematisch besproken. De klinische geschiedenis van typische ziektegevallen, met hun verwikkelingen en uiteindelijke evolutie, zo maar uit de hoop genomen en tegenover gelijkaardige uit

de literatuur geplaatst, vormt een rijke toelichting op de achtergrond van het wetenschappelijk betoog. Men wordt op elke bladzijde getroffen door de scherpe omlijning van begrippen, toestanden en diagnoses; de persoonlijke mening en de eigen interpretatie van de auteur beheersen alles.

De monografie van L. Verhaeghe is zo maar niet ineengestoken uit diverse konvergerende elementen (zusammengeschieden), maar zij geeft een zeer individuele kijk op de therapeutische mogelijkheden van al wat de zee te Oostende biedt, met de voordelen van een rationeel gekozen behandelwijze, met haar gevaren, haar grote of geringe kansen op welslagen.

Een kuur van lucht, licht en water moet o.m. ondersteund worden door al de middelen die de geneesheer te zijner beschikking heeft, medikamenteuze en desnoods chirurgische; alleen volstaat zij niet. Zij is een prikkel voor de gezondheid, zij stimuleert de stofwisseling, maar is schadelijk als zij niet medisch gecontroleerd wordt.

Het effect van een heliomarine kuur is meestal slechts op lange afstand waarneembaar, al zijn er ook onmiddellijke reacties te noteren, die meer als aangename tonische prikkels worden waargenomen. Verhaeghe beschrijft ze in een schilderachtige stijl. Ook de onaangename reacties worden genoteerd, met grote bekwaamheid beschreven en etiologisch scherp ontleed. Dat is wellicht het beste deel uit zijn boek (blz. 74-108), en zal in elk geval meest boeien door zijn klinisch inzicht.

Wat van de zeelucht gezegd? Met eenzelfde rijkdom aan moderne documenten worden zijn fysische, chemische en fysiologische eigenschappen, zijn therapeutische hoedanigheden besproken. De memorabele proeven van Gay-Lussac, Dumas, Berzelius en Lavoisier worden met de lucht van Oostende herhaald. Met Edwards, de eerste fysioloog die de inwerking van de fysische factoren (o.a. de lucht) op het dierlijk organisme heeft bestudeerd, wordt als het ware van man tot man een wetenschappelijk betoog aangegaan en volgehouden (blz. 140-146). De gunstige werking van de zeelucht op long- en kliertuberculose wordt globaal gedemonstreerd door de grote zeldzaamheid van de ziekte aan de Vlaamse zeekust. Dat is voor Verhaeghe het beste bewijs, de klap op de vuurpijl. Het is maar een bewering, een indruk, want cijfers legt hij niet voor.

Het boek van Verhaeghe eindigt op een overzicht van de ziekten die met een verblijf te Oostende gebaat zijn. In werkelijkheid schiet er geen enkel stelsel over, waarvan de diverse kwalen te Oostende niet ten goede behandeld kunnen worden, vanaf de geringste dyspepsie tot de mannelijke steriliteit en de epilepsie.

Hier zondigt Verhaeghe door zijn proselytisme en blijft hij beslist beneden het peil van de kritisch aangelegde klinikus. Een doorgedreven eklektisme is op dat punt zijn sterkte niet, ofschoon hij op sommige plaatsen van de voorgelegde klinische geschiedenissen differentiaal-diaagnostisch en differentiaal-kritisch te werk gaat.

Tot besluit deelt Verhaeghe enkele gegevens mede over de plaatsbeschrijving van Oostende, met een nauwkeurige opsomming van de natuurlijke en kunstmatige bijzonderheden van de landsstreek : ligging, breedte- en lengtegraad, de duinen en de polders, de branding, de ebbe en de vloed, de ondergrond, een beetje geschiedenis, de amusementsgelegenheden, het badhuis, de bewoners (14 000 in 1843), de verbindingen over het spoor en de zee met binnen- en buitenland, de jaarlijkse vakantie van de koninklijke familie ; het aantal bezoekers in de maanden juli, augustus en september 1842 bedroeg 35 000.

Men leest er ook hoe het politiereglement op de zeebaden voorschrijft dat er een aparte, met opschriften en met palen aangeduide strook van het strand tot het baden van de dames wordt voorbehouden, en dat het aan de heren op boete verboden is die strook te betreden. Dat de prijs van een badkaartje 70 centiem bedroeg, één frank voor twee personen ; dat elke houder van een badwagen een zekere hoeveelheid zoet water, azijn en Liquor Hoffmanni moest ter beschikking van de baders houden. De burgemeester van Oostende in dat jaar heette : H. Serruys.

Met dit medisch werk van Louis Verhaeghe neemt de wetenschappelijke studie van de Oostendse helio-marine kuur voor goed een aanvang. Zo niet het eerste, dan is het toch het voornaamste vóór het jaar 1850. Het zou later aangevuld worden door zijn werken over fosforescentie, over ebbe en vloed, over de specifieke werking van de zeelucht, die alle door Oostende ingegeven zijn.

Zeer persoonlijk opgevat en grotendeels met dokumenten uit eigen onderzoek en met feiten uit eigen klinische ervaring gestoffeerd, mag het beschouwd worden als een merkwaardige en zeer betrouwbare norm van wat Oostende te dien tijde als zeekuurplaats te betekenen had.

Het boek is een exponent van de wetenschappelijke literatuur, die toen in ons land verscheen. Het was niet denkbaar, in 1843, dertien jaar na de Belgische Omwenteling, vrucht van de Franse revolutie, en na alles wat de jonge staat had doorgemaakt om gekneusd en anemisch tot een wankel leven gewekt en dystocisch geboren te worden, dat hier een groot medisch werk in het Nederlands zou verschijnen.

Men vindt op menige bladzijde het merkteken van het land waar de geestelijke stroming vandaan komt die deze buitengewoon onderlegde auteur heeft gevoed. Hij was hierin een kind van zijn tijd in zijn land. Hij stond open voor de chirurgische ideeën van Duitsland, toen deze een wijl, het overvloedigst en het voortreffelijkst in heel Europa, bloeiden. Hij gaf blijk, in zijn wellicht utilitair en opportuun geschrift, van een wetenschappelijk inzicht.

Verhaeghe was een chirurg, en uit hoofde van zijn chirurgische bekwaaamheden was hij lid van de Belgische akademie voor geneeskunde, die in 1842 werd opgericht. Zijn chirurgische arbeid verhinderde hem niet zich voor andere problemen te spannen en geneeskundige opgaven

van andere aard dan chirurgische aan te vatten. Het blijkt dat hij ook internist en huisarts is geweest, niet zonder bevoegdheid en niet zonder sukses. Polyvalente artsen van zijn soort kwamen toen veelvuldig voor, want strenge specialisatie was geen kenmerk van het artsenberoep omstreeks het jaar 1850. Het vak en de stof waren toen nog niet onafzienbaar, zoals thans.

Zijn verblijf en werkkring te Oostende hadden Verhaeghe de stof voor het proefschrift en de monografie verschaft ; met een echte wetenschappelijke zin, en in het licht van recente gegevens, heeft hij zijn bijdrage over de Oostendse baden geschreven. Zij brengt het bewijs, eens te meer, dat men overal goed wetenschappelijk werk kan verrichten, dat het er alleen maar op aan komt hoe het verricht wordt. Dat hoe is het voornaamste en, in de grond, het enige postulaat om wetenschappelijk werk te beoordelen.

Dr. L. Elaut.

Similia Similibus curantur...

Het Haar van de Hond

Dit is geen verhaal over een kwade hond, maar doodeenvoudig een volksgeneeskundige beschouwing. Aanleiding hiertoe was het feit, dat het jongetje van een kennis onlangs door een keffertje werd gebeten. De moeder vertelde me in geuren en kleuren wat haar lieveling overkomen was, maar voegde er triomfantelijk aan toe dat zij zelf, zonder de hulp van een dokter, het gevaar onmiddellijk had bezworen : zij had HAAR van die hond op de wonde gelegd ! De beste remedie — aldus die brave vrouw — die in zulke omstandigheden kan toegepast worden !

Toen ik er vader Cats, Plinius en nog andere grote namen bij te pas bracht om haar aan het verstand te brengen dat dit niets anders was dan vulgair bijgeloof, heeft ze me bestraffend en met een tikje medelijden bekeken, het hoofd geschud om zoveel pedanterie en het onderwerp van het gesprek verschoven naar de dure tijd, een veel minder glibberig onderwerp wellicht.

Maar vermits ik ondanks alles hoop, dat het gezond verstand van die moeder en haar geestesgenoten zal zegevieren, zullen we eens nagaan wat er met dat haar van die hond eigenlijk aan de hand is.

Het haar is in het volksgeloof de drager van de LEVENSKRACHT, zowel voor de mensen als voor de dieren. Hier schuilt dus het geheim. Merken we dadelijk op, dat het een bijgeloof is, dat over gans de wereld en in alle lagen van de bevolking verspreid is geweest.

Alfons de Cock, een gezaghebbend folklorist, verschaft daarover talrijke merkwaardige gegevens. Vooreerst haalt hij het „SPREEKWOORDENBOEK” aan van Harrebomée, waarin men leest : „Die van de hond